

Oriol Casassas i la Societat Catalana de Biologia

La vinculació de l'Oriol Casassas amb la Societat Catalana de Biologia arrenca del mateix procés de la represa dels anys seixanta. Es podria dir sense mentir que d'abans i tot. El trobem ja entre els assistents a la conferència «Criteri modern sobre l'epidemiologia i la patogènia de la poliomielitis», que Josep Trueta va donar el 12 d'abril de 1954 a la casa de Josep Puig i Cadafalch, tímida intent de represa de l'antiga Societat de Biologia de Barcelona que no va arribar a quallar fins uns anys després, ja sota el nom de Societat Catalana de Biologia.

En la represa veritable el trobem present des de la primera de les anomenades «reunions biològiques», el 14 de febrer de 1962. La prudència feia encara que no es parlés obertament de la Societat com a tal, però podem considerar aquella primera «reunió biològica» com l'acte fundacional de la Societat de Biologia renascuda, encara que l'assemblea constituent (púdicament anomenada «reunió privada» per sortejar la «legalitat» vigent a l'època) no va tenir lloc fins al 10 d'octubre de 1963 al Palau Dalmaes del carrer Montcada de Barcelona, llavors seu d'Òmnium Cultural. Una seu que dos mesos després seria clausurada per ordre governativa i no seria reoberta fins al 1967. La denominació de «reunió privada» per a les assemblees generals de la Societat es va mantenir fins a la que va tenir lloc el 30 de gener de 1976.

L'Oriol Casassas va quedar enrolat immediatament en el grup dels «joves» (uns «joves» d'entre trenta i quaranta anys, alguns més grans i tot) i va ser nomenat soci agregat. També s'incorporà a la Ponència de Lexicografia, un dels nuclis més actius de la Societat, que el desembre de 1965 publicava el primer full ciclostilat d'una sèrie de la qual aparegueren fins a set números fins al gener de 1968, precedent dels *Fulls Lexicogràfics*, dels quals parlaré més endavant. El full en qüestió introduïa tres mots nous no inclosos al *Diccionari general de la llengua catalana* de Pompeu Fabra, reconegut llavors com a normatiu per l'IEC: *penicil·lina*, *gradeta* i *eritró*. Recordo encara les consideracions poc pietoses que als estudiants de ciències biològiques

(jo mateix n'era un, de tercer curs), en aquell any de la Caputxinada, ens inspirà que l'esforç estrenu de la Societat de Biologia i l'Institut d'Estudis Catalans (perquè el full en qüestió no va ser imprès fins que l'Institut d'Estudis Catalans hi va donar el vistiplau) només hagués donat per aprovar tres mots que eren d'ús corrent des de feia com a mínim dues dècades.

En aquests anys, com han assenyalat altres ponents, els interessos de l'Oriol Casassas se centaven principalment en els aspectes socials de la medicina i més particularment de la pediatria, la seva especialitat. Així, la primera comunicació que va presentar a la Societat va consistir en la presentació de la ponència, dirigida per Pere Calafell i redactada per Pere Calafell mateix, Ignasi Aragó, Ramon Bacardí, Oriol Casassas i Joan Martínez-Mora, «L'hospitalització pediàtrica a Catalunya». Elaborada en el marc de la Societat Catalana de Pediatria, havia estat presentada l'octubre de 1966 (naturalment en castellà) a la V Reunión Anual de la Asociación de Peditras Españoles. La comunicació d'Oriol Casassas a la Societat, el 24 de febrer de 1967, va ser la primera presentació en català d'aquella ponència fora del marc de l'Acadèmia de Ciències Mèdiques.

Aquesta presentació gairebé va coincidir amb l'elecció d'Oriol Casassas com a vocal d'agregats, càrrec que va ocupar del 19 de gener de 1967 al 18 de gener de 1968, data en què va cessar perquè va ser nomenat soci numerari (va ser succeït, per cert, per Robert Bargalló, el primer biòleg no metge que va ocupar el càrrec). Un any més tard, el 18 de gener de 1969 era elegit vocal de numeraris, càrrec que va ocupar dos anys, fins al 21 de gener de 1971.

I arribem a 1973 i al Manifest de Prada. L'agost d'aquell any, en el marc de la Universitat Catalana d'Estiu de Prada de Conflent, va tenir lloc la taula rodona «El català, llengua d'expressió científica». La Societat hi va tenir una presència ben activa, sobretot en la redacció inicial del manifest que en derivà. L'Oriol Casassas, juntament amb en Ramon Folch, que —com Casassas— havia estat vocal d'agregats de la Societat (1970-1971) i, en aquell moment, era secretari general de la Institució Catalana d'Història Natural, en van ser els redactors. Aquell manifest era la proclama a favor de l'ús del català en les tasques científiques feta des del convenciment que tant la peremptorietat de l'acció com les dificultats per resoldre eren comunes a totes les branques de la ciència i va ser signat per nombrosos científics dels Països Catalans en els mesos següents. Però potser el més remarcable és que abandonava el to temorenc i planyívol per proclamar sense embuts el dret a l'ús de la llengua pròpia en tots els àmbits i, en particular, en el de la ciència. Deia, per exemple:

Entenem que l'ús de la llengua pròpia —ultra un dret inalienable— constitueix, per dignitat, un imperatiu indefugible.

O també:

Manifestem que l'ús del català en el treball científic quotidià és irrenunciable per als homes de ciència de la nostra comunitat cultural.

Entre 1975 i 1976, just al llindar d'un canvi d'època, la Societat Catalana de Biologia, presidida per Carles Bas, i l'Acadèmia i Laboratori de Ciències Mèdiques de Catalunya i Balears es conjuraren per reprendre els Congressos de Metges i Biòlegs de Llengua Catalana justament al mateix lloc on s'havia celebrat el darrer abans de la catàstrofe civil de 1936-1939: la ciutat de Perpinyà. En aquesta represa, que tingué lloc del 23 al 26 de setembre de 1976, no podia faltar l'aportació d'Oriol Casassas en una ponència que esdevindria memorable, «Funció social de la medicina», que coordinà en col·laboració amb Jordi Gol.

Casassas s'havia reintegrat al Consell Directiu de la Societat el 30 de gener d'aquell 1976 com a vocal de Lexicografia, càrrec que va ocupar fins que va ser elegit per a la vicepresidència segona el 9 de febrer de 1978. Com a vocal de Lexicografia va promoure, conjuntament amb els representants de les comissions paral·leles de l'Acadèmia i Laboratori de Ciències Mèdiques de Catalunya i Balears, la Institució Catalana d'Història Natural i la Societat Catalana de Ciències Físiques, Químiques i Matemàtiques, la Comissió Coordinadora Lexicogràfica de Ciències, que el 1977 va publicar tres vocabularis bàsics (de matemàtiques, física i química; d'anatomia, bioquímica i física mèdica, i de biologia i geologia). Posteriorment, s'hi incorporaren el Col·legi de Farmacèutics i el de Metges de Barcelona i la Fundació Torrens-Ibern, així com grups d'estudiants dinamitzadors del català a les universitats de Barcelona, i va publicar, de 1978 a 1982, onze números d'un *Full Lexicogràfic*, amb tiratges d'entre 40.000 i 55.000 exemplars.

El 9 de febrer de 1978 Oriol Casassas va ser elegit vicepresident de la Societat i un any més tard, l'1 de febrer de 1979, president, càrrec que ocupà més de dos anys, fins al 8 d'abril de 1981. Aquest trienni 1978-1981 va coincidir amb moments crucials de la història recent del nostre país (discussió i aprovació de l'Estatut d'autonomia, elecció del primer Parlament autònom) i que també van ser crucials per a la Societat Catalana de Biologia.

Vaig tenir l'honor i la satisfacció de compartir-los amb ell al Consell Directiu de la Societat, primer com a vicesecretari i després com a secretari general. El 1978 el doctor Carles Bas, que n'ostentava la presidència, conscient del moment de traspass que la Societat de Biologia vivia, com el país sencer, va voler fixar la posició del Consell Directiu amb relació al paper que pertocava a la Societat Catalana de Biologia en aquell moment històric i en el futur immediat. Amb aquest objecte ens confià, a l'Oriol Casassas i a mi, la redacció d'un esborrany de declaració del Consell Directiu, que després de discutir i esmenat en successives reunions del

Consell Directiu va donar lloc a una declaració de la Societat Catalana de Biologia que va ser aprovada en una assemblea general extraordinària tinguda l'11 de desembre de 1978 a la Sala Sant Jordi del Palau Dalmau.

En aquella declaració, s'afirmava, després de passar revista a la tasca duta a terme els anys precedents, sota les adverses circumstàncies ambientals dels darrers anys de la dictadura del general Franco, que:

[...] superades gairebé del tot aquelles circumstàncies polítiques adverses, creiem que la Societat Catalana de Biologia no pot plantejar-se com a única fita de cara al futur l'anar prosseguint de manera rutinària el seu ritme d'activitat d'aquests darrers anys arrossegant els hàbits, avui anacrònics, adquirits durant el llarg període de resistència i semi-clandestinitat. És a dir, la Societat bé que no ha d'abandonar les seves activitats tradicionals (sessions científiques, publicacions, treballs de lexicografia, etc.), cal que s'obri amb urgència a nous horitzons i que orienti algunes d'aquestes activitats de manera totalment nova. [...] no n'hi ha prou amb promoure i difondre biologia en català; cal fer possible que el nivell de la biologia als Països Catalans sigui comparable en quantitat i qualitat, en els seus aspectes docents, de recerca, institucionals i professionals, al dels altres països demogràficament, culturalment i econòmicament equiparables als nostres.

I amb l'objectiu d'assolir aquesta fita proposava quatre grups d'accions:

a) Estimular l'adhesió i la vinculació [a les tasques de la Societat] de tots els professionals catalans de les ciències de la vida (mitjançant la constitució de seccions i grups de treball especialitzats i interdisciplinaris) i d'altres possibles interessats en qüestions biològiques (mitjançant sessions de divulgació, assessorament, etc., a qualsevol lloc dels Països Catalans).

b) Ampliar el nombre i la varietat de les sessions (mitjançant l'afavoriment de l'activitat autònoma de les diferents comissions i grups de treball que es creïn i la promoció de temes monogràfics, científics o sociocientífics, d'abast ampli).

c) Dedicar una especialíssima atenció a la problemàtica social de la recerca en el camp de les ciències de la vida, tot establint contactes amb el màxim de persones i entitats interessades per la recerca en general.

d) Emprendre amb tot el rigor i en col·laboració amb altres entitats i organismes interessats (col·legis i seccions professionals, etc.) l'estudi de la situació i de les perspectives professionals i laborals dels diferents especialistes de les ciències de la vida i, conseqüentment, establir i impulsar unes propostes de solució.

El Consell Directiu elegit unes setmanes més tard, presidit per l'Oriol Casassas, va tenir lògicament la responsabilitat de desenvolupar en la pràctica les directrius contingudes en aquella declaració. Així, hom inicià una política de foment actiu de comissions d'especialitat (les primeres, la de Microbiologia i la de Biologia del Desenvolupament, ja havien iniciat les seves activitats el 1977) i de reorientació de les activitats de la Societat, que ben aviat s'ampliaren considerablement i prengue-

ren particular volada amb la conferència del premi Nobel de Medicina i Fisiologia de 1965, François Jacob, el 26 de maig de 1979.

A l'inici del curs 1978-1979 ja s'havia publicat per primera vegada un programa general de les sessions científiques mensuals per a tot el curs. Hom passava, a l'inici del curs 1979-1980, a publicar un programa d'activitats per a tot el curs molt més ampli, amb unes paraules liminars (escrites per l'Oriol Casassas) que no em puc resistir a reproduir perquè expressen amb concisió el programa d'acció per a aquells dos anys de mandat:

El primer president de la nostra Societat, August Pi i Sunyer, un dia va dir: «És pel nostre treball sobretot que serem patriotes. Perquè si el saber és una fruïció, el saber és també la força». La Societat Catalana de Biologia, de complet acord amb aquestes paraules, ha volgut adequar les seves activitats a aquesta precisa manera d'entendre les coses.

Ara bé, la nostra voluntat d'adequació arrenca del convenciment que el saber només esdevé, plenament, força quan, conjuntament, hom l'atén sense defallença i amb esperit obert, quan n'és feta —allí on calgui—la convenient difusió i quan la inquietud el posa al servei de la comunitat.

En aquell programa apareixien ja quatre o cinc activitats per mes, entre les quals figuraven les de les quatre primeres seccions especialitzades ja creades (Microbiologia, Biologia del Desenvolupament, Biologia Molecular i Ecologia), ben aviat seguides per tres més (Biologia de la Reproducció, Endocrinologia Experimental i Immunologia Experimental), així com diversos cursos, i s'hi feia constar la participació en els actes commemoratius del centenari del naixement d'August Pi i Sunyer i en l'organització de l'Onzè Congrés de Metges i Biòlegs de Llengua Catalana (celebrat a Reus el setembre de 1980), sessions conjuntes amb altres filials de l'IEC, etc. L'escarida convocatòria mensual de la sessió científica corresponent va ser substituïda per un programa de les activitats previstes per al mes següent acompanyat d'un comunicat amb un resum de les activitats i els acords presos pels òrgans directius de la Societat i les seves comissions. Paral·lelament, coincidint en el temps, d'una banda, amb el progrés de les obres de recondicionament dels espais de la Casa de Convalescència de l'antic Hospital de la Santa Creu i, d'una altra, amb la renúncia com a secretari general del doctor Babot, la Societat traslladava el seu arxiu del domicili d'aquest a una de les sales de les golfes de la Casa de Convalescència a principis de desembre de 1979. Va ser el primer espai materialment ocupat per algun dels estadants legítims —l'Institut d'Estudis Catalans i les seves filials— de la recuperada Casa de Convalescència.

D'una altra banda, en el mateix trienni, el desembre de 1978, Oriol Casassas havia succeït Josep Alsina i Bofill en la presidència de l'Acadèmia de Ciències Mèdiques de Catalunya i de Balears, càrrec que ocuparia fins a finals de 1982. La seva

salut es va ressentir d'aquesta acumulació de responsabilitats sumada a les obligacions professionals i l'estiu de 1980 va patir un infart que el va deixar uns mesos inactiu i el va obligar en els mesos successius a moderar la seva activitat. Abans, però, com a president de les dues entitats promotores, havia anunciat, el 7 de juny de 1980, l'Onzè Congrés de Metges i Biòlegs de Llengua Catalana que havia de desenvolupar-se del 25 al 28 de setembre d'aquell any a Reus. En aquestes darreres dates, ja relativament recuperat, va poder presentar una extensa conferència: «Jaume Aiguader i la sanitat municipal».

Només els seus entrebancs de salut van impedir la seva reelecció per dos anys més al final del seu mandat a la Societat i va ser succeït per Jaume Palau i Albet. Però no van ser obstacle perquè hom li encomanés (i ell acceptés) fer-se càrrec de la conferència inaugural del curs 1982-1983: «De l'«Epístola als paers de Lleida» als «Treballs de la Societat Catalana de Biologia» en un mateix vehicle». Es commemorava el setantè aniversari de la fundació de la Societat i el vintè de la represa, i deia al començament de l'allocució:

[...] no faré la història de la Societat, ni faré [...] la història de la represa. La meva intenció és ressaltar-ne només un aspecte: allò que els fets que commemorarem tenen de decidida i enaltidora resolució de continuar el viatge —el viatge de la història— en el vell i insubstituïble vehicle —la llengua, la nostra llengua. La llengua del nostre pensament, la de les paraules que s'han fet vives —que han pres existència real—, la que ens fa homes —d'una comunitat concreta— d'un poble entre els pobles.

Uns mesos més tard, el 10 de febrer de 1983, participava amb altres antics presidents de la Societat en l'homenatge pòstum dedicat a la memòria de Pere Babot, el secretari general de la represa, sense la dedicació del qual probablement la Societat no hauria arribat a bon port i a qui Oriol Casassas dedicà un record emotiu.

També va continuar participant en les activitats de la Comissió de Lexicografia i no es pot desconèixer la seva participació en la concepció i execució del full *Què Cal Saber?*, que arriba mensualment a les mans dels socis de la Societat des del novembre de 1984. Va ser Silvia Atrian, com a vocal de Lexicografia de la Societat de 1984 a 1988, qui va promoure i fer realitat aquesta iniciativa i en va assegurar la continuïtat durant els primers quatre anys, però no són pas pocs els fulls, gairebé cap signat, que delaten l'autoria o la intervenció de l'Oriol Casassas. Poc després, el gener de 1985, Casassas era nomenat membre numerari de la Secció de Ciències Biològiques de l'Institut d'Estudis Catalans.

El 1987, en ocasió del 75è aniversari de la Societat, pronuncià, al Laboratori Municipal de Barcelona, una conferència memorable que encapçalà amb una frase d'August Pi i Sunyer que ell es complaïa molt a recordar sempre que venia a tomb:

«A ells [als joves] va el meu crit! En ells tota l'esperança». Eren moments difícils per a l'Institut d'Estudis Catalans i, amb ell, per a les seves filials per la poca sintonia envers l'IEC que els responsables de les polítiques culturals i científiques del Govern de la Generalitat d'aquell moment demostraven. I l'Oriol Casassas no es va mossegar la llengua. Deia cap al final del seu discurs:

El president de l'Institut [Emili Giralt], fa unes setmanes, advertia que la incomprensió dels responsables pot fer que la Casa de Convalescència —l'estatge actual de l'Institut— es converteixi en el seu panteó funerari. Em sembla que els biòlegs encara podríem advertir més: que en cap organisme —i potser semblantment ocorre en els pobles— la pèrdua de vitalitat o la mort d'una part essencial és un accident trivial; ben al contrari comporta un risc vital per a la totalitat de l'organisme.

El Tretzè Congrés de Metges i Biòlegs (Andorra, 10-12 de novembre de 1988), del qual va ser president, va representar una nova fita en el durador lligam de l'Oriol Casassas amb la Societat, que novament era part de la comissió organitzadora juntament amb l'Acadèmia i Laboratori de Ciències Mèdiques. Significativament un acte singular del Congrés donava culminació a l'esforç encetat un quart de segle abans amb aquells modestos fulls confegits per la Ponència de Lexicografia de la Societat i impresos a ciclostil amb una d'aquelles màquines que en aquells anys anomenàvem «vietnamites», la presentació del *Diccionari enciclopèdic de medicina*.

Al Quinzè Congrés (Lleida, 30 d'octubre - 2 de novembre de 1996) hom presentà un llibre consagrat a biografiar i glossar la figura de Josep Alsina i Bofill, atès el paper rellevant del biografiat en l'arrencada de la represa de la Societat els anys seixanta i força més ençà com a delegat de l'IEC i més tard com a president d'aquest en un moment de particular protagonisme de les societats filials i més particularment de la Societat Catalana de Biologia.

L'Oriol Casassas havia complert setanta anys el 1993 i lògicament la seva activitat minvà, però mai no deixà de manifestar la seva disponibilitat per a qualsevol demanda que li arribés des de la Societat o que hi fes referència. Així, per exemple, va participar l'any 2002 (a punt de fer els vuitanta) en els actes commemoratius del norantè aniversari de la Societat.

Un darrer servei de l'Oriol Casassas a la Societat Catalana de Biologia ha estat la seva participació, en ocasió del centenari de la Societat, a les recerques per a confegir una història de la Societat que hem anat redactant, juntament amb ell, la Cristina Junyent i jo mateix. Un tast resumit el donàrem al volum dels *Treballs de la Societat Catalana de Biologia* commemoratiu del centenari. La breu malaltia que precedí el seu traspàs el sorprengué mentre revisava els textos d'un dels capítols que donàvem per conclosos. Era el capítol referent als anys que van de 1939 a 1962;

anys d'exili, de repressió i d'anorreament de tota referència a la Societat de Biologia anterior a la guerra i a la seva obra, d'ocultació del destí tràgic dels seus homes més notables, de pors i recels dels qui havien de patir un exili interior sovint encara més dur que l'allunyament de la pàtria que els tocava patir als exiliats de l'exterior. Un període que ell, juntament amb molts altres, va contribuir eficaçment a superar.

JOSEP M. CAMARASA
Societat Catalana de Biologia